

1958 Irak Askeri Darbesi

Mustafa Bostancı*

Giriş

Darbeye Kadar Irak

29-37 kuzey enlem ve 38-48 doğu boylam dereceleri arasında bulunan¹ ve Orta Doğuda merkezi bir konuma sahip olan Irak, Türkiye'nin güneydoğu komşusudur². Irak'ın Resmî adı El-Cumhûriyyetü'l-İrâkiyye olup, başşehri Bağdat³ur. Kuzeyde Türkiye ile 331 kilometrelik bir sınırı bulunan Irak'ın toprakları⁴ doğudan İran, güneydoğudan Basra Körfezi ve Kuveyt, güneyden Suudi Arabistan, batıdan Ürdün ve Suriye ile çevrilidir⁵.

Bugün Irak Devleti'nin yer aldığı bölge tarihte Mezopotamya olarak adlandırılmaktadır⁶. Fırat ile Dicle nehirleri arasında bulunan ve adını buradan alan Mezopotamya, verimli toprakları ve uygun iklim şartları nedeniyle çok eski zamanlardan beri yoğun göçe sahne olmuş, dolayısıyla da birçok farklı kültür ve halk bir arada yaşamıştır⁷. Mezopotamya adıyla bilinen stratejik öneme sahip sulak ve bereketli Irak topraklarında⁸ yaşayan medeniyetlerin başında Sümer medeniyeti gelir. Daha sonra burası, Akad, Bâbil, Asur, Med-Pers, Grek, Roma-

* Doç. Dr. Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, mustafabostanci066@hotmail.com ORCID: 0000-0001-7518-3057

1 *Bugünkü Irak*, Irak Büyükelçiliği Kültür Ataşeliği, TTK Basımevi, Ankara 1957, s. 1.

2 Selami Gözenç, Nurten Günel, Yasemin Özdemir, *Ortadoğu "Güneybatı Asya" Ülkeler Coğrafyası*, Der Yayın, 2006, s. 135.

3 Bağdat Adı, "Tanrı verdi" anlamına gelen Farsça bir sözcüktür. Bernard Lewis, *Ortadoğu- İki Bin Yıllık Ortadoğu Tarihi-*, çev. Selen Y. Kölay, Arkadaş Yayınevi, Ankara 2009, s. 29.

4 Erdoğan Akkan, *DİA*, "Irak (Fiziki ve Beşeri Coğrafya)", C. XIX, s. 83.

5 Ramazan Özey, *Dünya Denkleminde Ortadoğu "Ülkeler-İnsanlar-Sorunlar"*, Öz Eğitim Yayınları, İstanbul 1996, s. 180.

6 Mehmet Şemsettin Günaltay, *İslam Öncesi Arap Tarihi*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2006, s. 33.

7 *Osmanlı Döneminde Irak, Plan, Fotoğraf ve belgelerle*, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, İstanbul 2006, s. 16.

8 İmâdüddin Halil Et-Tâlib, *DİA*, "Irak (Başlangıçtan Osmanlı Dönemine Kadar)", C XIX, S. 87.

Bizans ve Sâsânîler'in temsil ettiği diğer büyük medeniyetlere sahne olmuş, İslâm öncesi dönemde Lahmîler ve diğer bazı kabileler vasıtasıyla Câhiliye Arapları ile tanışmıştır⁹. İslamiyet'in doğuşu ve hızla gelişmesi ile birlikte Müslümanlar uzun süre bölgeye hâkim olmuşlardır. Irak, 637 yılında Müslümanlar tarafından fethedildikten sonra Hz. Ali döneminde İslam'ın merkezi haline getirilmiş ve başkent Kufe'ye taşınmıştır. Bağdat, Emevîler (661–750) ve Abbasîler (750–1258) dönemlerinde en parlak devresini yaşamıştır. Bağdat 762'den itibaren yeni baştan imar edilerek Abbasîlerin başşehri olmuş ve dünyanın en önemli kültür merkezlerinden biri haline gelmiştir. Irak, 1055 yılından itibaren Selçukluların hâkimiyetine girmiş ardından da 1258'de Moğol istilasına uğramış ve iki yüzyıl onların kontrolünde kalmıştır. Daha sonraki tarihlerde ise eski günlerini bulamayan Irak, sırasıyla Celayirîler, Timuroğulları, Karakoyunlular, Akkoyunlular ve Safevîlerin hâkimiyeti altında kalmıştır. 1534'ten itibaren bölgede Osmanlı hâkimiyetine geçmiş ve ülke 1918'e kadar Osmanlı yönetiminde kalmıştır. Irak, Osmanlı hâkimiyetinde kaldığı yaklaşık dört asırlık süre zarfında en parlak dönemlerini yaşamıştır.

Birinci Dünya Savaşından sonra Osmanlı Devleti bölgeden çekildiğinden Irak tamamen İngiltere'nin işgaline uğramış ve İngilizlerin Irak'ta kurdukları askeri yönetim 1920'ye kadar devam etmiştir. Savaş sonrasında toplanan San Remo Konferansı'nda (19-26 Nisan 1920) Irak'ın İngiliz mandası altına girmesi kararlaştırılmıştır. 1932'de İngiltere, Irak'a sözde bağımsızlık tanımış, 1933'de de I. Faysal'ın ölümü üzerine 21 yaşındaki oğlu Gazi, kral olmuştur. Irak İkinci Dünya Savaşına girmemiş, ancak bütün İngiliz sömürgeleri gibi savaştan etkilenmiştir¹⁰. Kral Gazi'nin 1939'da bir otomobil kazası sonucu hayatını kaybetmesiyle oğlu II. Faysal henüz dört yaşında iken kral olmuş; naipliğini de aynı aileden Abdülillah üstlendiği gibi Başbakanlığa da Nuri Said getirilmiştir. Savaş çıktığında beşinci defa başbakanlık görevinde bulunan Nuri Said, savaşta İngiltere'yi desteklemek gerektiğini savunmasıyla ordu ile ters düşmüş ve 1940'ta istifa ederek yerini bir koalisyon hükûmetine bırakmak zorunda kalmıştır. Başbakan Reşid Ali, İngiltere'nin Irak topraklarını kullanma ve karşılığında askeri destek sağlama teklifini reddettiği gibi, Basra'daki İngiliz askerlerinin ülkeyi terk etmesini istemiştir¹¹. 1941'de bir grup subayın başını çektiği kısa ömürlü bir direniş hareketi ülkenin İngiltere

9 Et-Tâlib, agm., s. 87.

10 Behçet Kemal Yeşilbursa, "Geçmişten Günümüze Irak Meselesi", *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, CXXIX, Özel Sayı II, Temmuz, 2009, s. 1316-1317.

11 Arı, *age.*, s. 173.

tarafından ikinci defa işgal edilmesiyle sonuçlanmış ve bu durum II. Dünya Savaşı sonuna kadar sürmüştür. 1945 ile 1958 yılları arasında çoğunluğu İngiliz yanlı Nuri Said'in başkanlığında genellikle aynı kişilerden oluşan yirmi dört hükümet kurulmuştur. Uzun süre muhalefet partilerinin yasaklandığı bu dönemde etkisini arttırmaya başlayan Sovyet nüfuzuna karşı bölge ülkeleri arasında dayanışmayı arttırmak amacıyla Türkiye, İran, Pakistan ve İngiltere'nin de katıldığı Bağdat Paktı imzalanmıştır (1955)¹².

Darbe Arifesinde Irak'ta Vaziyet

Irak toplumunun 20. yüzyılın ortalarındaki en önemli özelliği, daha önce bağımsız ve ayrı bir siyasî yapıda bir araya gelmemiş unsurlar içermesidir. Bu dönemde nüfus; sosyal ve etnik köken, din ve mezhep, bölge ve aşiret bağları açısından birbirini içine geçen çeşitli kategorilere bölünmüştü¹³.

İkinci Dünya Savaşının sonundan 1958'e kadar Irak, Hâşimî monarşinin kontrolü altında kaldı. Kral II. Faysal 1953'te reşit olduysa da tahtın arkasındaki güç 1939'dan beri naip olan Prens Abdülillah'tı. Saray dışında otuz yıldır güç merkezinde olan Nuri Said ise siyasal süreci hâlâ elinde tutuyor ve Irak'ın dış politikasına yön veriyordu. Bu politikanın Batılı ve İngiliz yanlı olması, Irak'ın 1955'te Bağdat Paktı'nı imzalamasıyla da simgeleşmişti¹⁴. Bağdat Paktı'nın tek Arap ülkesi olan Irak, pakta karşı gösterilen tepkiler sonucu, Arap dünyasında adeta tecrit edilmiş durumdaydı. Irak monarşisinin liderleri, devamlı olarak, "Batı taraftarı olmakla" suçlanıyordu. Bağdat Paktı'nın imzalandığı yıl olan 1955'den sonraki gelişmeler, Arap Orta Doğusunda Batı aleyhtarı ve radikal milliyetçilik taraftarı unsurları güçlendirmekteydi. Böyle olunca, bu gelişmenin etkisini ilk önce Irak üzerinde göstermesi beklenmeliydi¹⁵.

Bununla birlikte, Irak nüfusunun karmaşık yapısı, ülkenin siyasal gelişmesini ve diğer Arap ülkeleriyle ilişkilerini hâlâ etkilemekteydi. Çoğunluk olan Şii toplumu, siyasal sistemde oranına göre temsil edilememekteydi ve siyasal nüfuz ile ekonomik çıkarların Sünnîlerin elinde toplanmış olmasından rahatsızdı. Şiiler herhangi bir Arap federasyonunda marjinal bir azınlık olacaklarını bilerek Pan-

12 Sluglett, Peter, agm., s. 94.

13 Sluglett, Peter, agm., s. 96.

14 William L. Cleveland, *Modern Ortadoğu Tarihi*, Türkçesi: Mehmet Harmancı, Agora Kitaplığı, İstanbul 2008, s. 363.

15 Ömer E. Kürkçüoğlu, *Türkiye'nin Arap Ortadoğu'suna Karşı Politikası (1945-1970)*, AÜ. Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara 1972, s. 122-123.

Arabizm'e karşı çıkıyorlardı. Irak'ın ateşli azınlık grubu ise büyük ölçüde Sünnî olan Kürtlerdi. Siyasal ve kültürel özerklik amacıyla sürekli bir mücadele içinde olan Kürtler de Pan-Arabizm'e karşıydılar ve Irak'ın bir Arap birliğine girmesi durumunda bağımsız bir Kürt devleti isteyecekleri uyarısında bulunuyorlardı. Bu gerilimlere bir de kentlerde ve kırsalda yaşayanların, aşiretlerle yerleşik köylülerin ve zengin toprak sahipleriyle yoksul köylü kitlelerinin aralarındaki eşitsizlikler girmektedir. 1950'lerin sonunda Irak nüfusunun %80'i kırsalda, feci koşullar altında yaşıyorlardı.

Öte yandan, savaş sonrası dönemin Irak hükümetleri öylesine dar bir destek tabanına sahiplerdi ki, statükodaki en küçük bir değişimin bile toprak sahiplerini ve diğer grupları yabancılaştıracağı korkusuyla sosyal reformu akıllarına bile getirmiyorlardı. Nuri Said, siyasal katılımın sadece küçük bir grup sadık insanla sınırlı olmasını sağlıyordu; bu uygulama Nasırizm'in çekiciliğine kapılan reform yanlısı milliyetçiler kuşağını yabancılaştırıyordu. Rejimin durgunluğa geçmesi, İngiliz yanlısı ittifakı ve Nasır aleyhtarı propagandası, hüküm süren fikirlere o kadar karşıydı ki kendini ancak polis baskısı ve sansürle ayakta tutabiliyordu ve bu bile yetersiz kalmıştı¹⁶.

Irak'ta darbeler, Orta Doğuda birçok ülkede olduğu gibi ülkeyi yöneten birtakım grupların ya da başka bir ifade ile ülkedeki iktisadi, siyasi veya askerî elitlerin iktidarı ele geçirme ve ülkeyi yönetme refleksi ile vuku bulmuştur. Bu darbeler arasında 1958 Irak Darbesi, 1921 yılından itibaren müesses olan post-kolonyal İngiliz varlığını tamamen ortadan kaldırıp yerine cumhuriyet rejimini getirmesi bakımından büyük önem taşımaktadır¹⁷.

Şubat 1958'de Mısır ile Suriye arasında kurulan BAC (Birleşik Arap Cumhuriyeti) Arap âleminde büyük coşkuyla karşılanmıştı. Bağımsızlık mücadelesi veren Arapları, Birinci Dünya Savaşından sonra da yönetmeye devam eden güçlere ve dolayısıyla emperyalizme karşı önemli bir zafer olarak görülen bu birleşme, Süveyş'in millileştirilmesinde adeta bir kahraman olan Cemal Abdünnasır'a duyulan hayranlığı iyice arttırmıştı. Nasır'ın artan etkisinden rahatsızlık duyan, aynı zamanda bölgedeki Sovyet nüfuzunu da kırmaya yönelik kurulan Bağdat Paketi'nin tek Arap üyesi Irak'taki yönetim, bu karar karşısında bir dengeleme politikasına giderek Ürdün ile birleşme kararı almıştı¹⁸. Çünkü BAC'ın kurulması,

16 Cleveland, *age.*, s. 363-364.

17 Abdülcani Bozkurt, "Monarşiden Cumhuriyete: 1958 Irak Darbesi", *Ortadoğu Analiz*, Eylül-Ekim 2016, C VIII/S. 76, s. 40.

18 Bozkurt, *agm.*, s. 41.

Nasır'ın etkisini Irak'ın sınırlarına getirmesi ve Nuri Sait ve monarşiye karşı açık bir tehdit anlamına geliyordu¹⁹. Bu karar Türkiye tarafından olumlu karşılanırken²⁰ tüm Arapların liderliğine soyunan Nasır'ı, dahası Sovyetleri ve Arap halklarını kızdıran bir karar niteliğindedir. Kısaca söyleyecek olursak, BAC'ın kurulması ve ülkede yönetimi eleştirmeye başlayan geniş bir muhalefetin oluşması kraliyete yönelik darbe girişiminin hazırlayıcıları olmuştur²¹.

Öte yandan “Özgür Subaylar” olarak adlandırılan grup, 1956'da yetkililerin dikkatini çekmişti. Bunlardan bazıları ordudan atılmasına rağmen faaliyetleri devam etmiştir. Bu çevrelerde, Süveyş krizinin etkisiyle çok sayıda subayın örgüte üye oldukları görülmüş ve kendilerini daha sistematik bir şekilde organize etmişler ve tuğgeneralden binbaşı rütbesine (çoğunluk albaylar) kadar on bir subaydan oluşan bir Üst Komite kurmuşlardır. Özgür Subaylar, ezici bir çoğunlukla Arap ve Sünnî idi ve Üst Komite üyelerinin çoğu 1930'ların sonunda Irak Askeri Akademisi'ni bitiren 40'lı yaşlardaki subaylardı. Statükoyu sevmedikleri ve emperyalizme olan öfkelerinden başka ortak siyasi ilkeleri azdı.

Üst Komite, bir darbe planlamasında en önemli hususun ana askeri birliklerin komutanlarının ya örgütlerinin bir parçası olduklarını ya da amaçlarına sempati duymalarını sağlamak olduğunu biliyordu. Bu durum, komitenin Tuğgeneral Abdülkerim Kasım'a yaklaşmasına yol açtı. O sıralarda 43 yaşındaki Kasım, genç muhalif subayları örgütlemesiyle tanınan 36 yaşındaki Albay Abdüsselam Salam Arif'i de yanına aldı.

1958 başında Özgür Subaylar, bazı temel siyasi farklılıklara rağmen Irak'ın bir cumhuriyet haline gelmesi ve eski elitlerin çoğunun vatan hainliği ve emperyalistlerle işbirlikçi olarak yargılanması konusunda anlaşmaya vardılar. Subayların iktidarı, Üst Komite üyeliğinden oluşan Devrimci Bir Komuta Konseyi (RCC) içinde kurumsallaştırılacak ve bu organ, monarşinin yıkılmasının ardından üst düzey yürütme yetkisine sahip olacaktı²².

Irak darbesi arifesinde vaziyet şöyle idi: Hoşnutsuzluğun ve darbenin için için kaynadığını bilen Başbakan Nuri Said Paşa, kilit mevkilere, sonradan kendisine ihanet eden, fakat emin sandığı adamları getirmişti. O da, Irak'taki vaziyetten

19 Charles Tripp, *A History of Iraq*, Cambridge University Press, USA, s. 145.

20 Beril Dedeoğlu, “Türkiye-İrak İlişkileri: “Doğu”-“Batı” Ekseni ve Değişkenler”, *Civitas Gentium*, 1:1 2011, s. 15.

21 Bozkurt, agm., s. 41.

22 Tripp, *age.*, s. 146.

haberdar olan Washington Hükümeti gibi, Lübnan isyanı bastırıldığı takdirde Irak darbecilerinin bir müddet daha harekete geçmeye cesaret edemeyeceklerini sanıyordu. Bu itibarla her şeyden evvel Lübnan isyanının bastırılması lazımdı²³. Lübnan'daki artan kriz ve BAC'ın düşmanlığı karşısında endişe duyan Nuri Sait, ihtiyaç duyulması halinde Irak'ın Arap Birliği'ndeki ortaklığını güçlendirmek için Irak ordu birliklerini Ürdün sınırına göndermeye karar verdi²⁴. Lübnan'da ise bir aralık yatışan isyan tekrar alevlenmiş ve hükümet ümitsiz bir vaziyete düşmüştü. Chamoun, Amerika'dan ümidi kesince Bağdat Paktı devletlerinden yardım istemiş ve bu yardım ona vaad edilmişti. Bağdat Paktı devletleri Amerika ile istişareden sonra İstanbul'da toplanmaya ve Lübnan'a yapılacak yardımın şeklini tespit etmeye karar vermişlerdir. Yardıma daha mahalli bir renk vermek için İngiltere'nin İstanbul toplantısına davet edilmemesi münasip görüldü. Bununla beraber Amerika, icap ederse yardım faaliyetini askeri kuvvetlerle destekleyecekti²⁵.

Başlangıçta Temmuz 1958'in ilk birkaç günü için planlanan darbe, 13-14 Temmuz gecesine ertelendi. Batı sınırına sevk edilen birliklerin, ülkenin doğusundaki istasyonlarından ve Bağdat'tan geçmeleri gerekiyordu. Dolayısıyla, hareket emrini verdiklerinde, Abdüsselam Arif, bu birlikleri başkente yöneltecekti²⁶.

Darbenin Patlak Vermesi

14 Temmuz 1958 tarihli gazeteler, 15 Temmuz günü, Bağdat Paktı'na üye devlet başkanlarının ön planda Lübnan meseleleri ve Kıbrıs davasının ele alınacağı İstanbul Konferansı'na katılmak için Türkiye'ye geleceklerini yazıyordu²⁷.

Ancak ertesi günkü gazeteler "Irak'ta Krallık Devrildi" manşetleriyle çıkacaktır. Verilen haberlere göre Başbakan Nuri Sait Paşa ve Veliht Prens Abdülillah öldürülmüştü, Kral Faysal'ın akıbeti ise belli değildi. Ayrıca 14 Temmuz itibariyle Irak'ta Cumhuriyet rejiminin kurulduğu ilan edilmiş, Bağdat'taki kral sarayı ve İngiltere sefaretine ait binaların hepsi yağma edildikten sonra yakılmışlardı²⁸. Bağdat Radyosu ise 14 Temmuz günü saat 6'da Abdülkerim Kasım'ın Başbakanlığında ve Muhammed Hadid ve Sıddık Şensel gibi milliyetçilerden oluşan bir Cumhuriyet

23 M. Feridun Bellisar, "Orta Şark Kazanı", *Hürriyet*, 21 Temmuz 1958, s. 2.

24 Tripp *age.*, s. 146.

25 M. Feridun Bellisar, "Orta Şark Kazanı", *Hürriyet*, 21 Temmuz 1958, s. 2.

26 Tripp, *age.*, s. 146.

27 *Tercüman*, 14 Temmuz 1958, s. 1-5.

28 *Tercüman*, 15 Temmuz 1958, s. 1; *Cumhuriyet*, 15 Temmuz 1958, s. 1; *Hürriyet*, 15 Temmuz 1958, s. 1. *Milliyet*, 15 Temmuz 1958, s. 1-5.

Hükûmeti kurulduğunu duyurmuştur. Radyo ayrıca kralın, veliahdın ve Nuri Sait Paşa'nın nerede olduğunu bilinmediğini, kralın ikamet ettiği Rihab Sarayı'nda kargaşanın devam ettiğini de bildirmiştir. Radyo haberine göre, devrimin coşkuyla kutlandığı gösteriler de yapılmaktadır²⁹. Cumhuriyet Gazetesi, Kral Faysal, Prens Abdülillah ve Başbakan Nuri Sait'in öldürüldüklerini ve Kral Hüseyin'in kendisini Irak-Ürdün Devleti lideri ilan ettiğini yazmıştır³⁰. 14 Temmuz tarihli bir İngiliz raporunda da Veliaht Prens'in öldürülmüş olduğu, Kralın da Bağdat'ta tutsak bulunduğu bildirilmiştir³¹. Hürriyet Gazetesi'nin haberine göre ise Bağdat'taki Batı taraftarı hükûmet devrilerek Nasır taraftarları idareyi ele almıştır³².

Başbakan Nuri Said Paşa, Lübnan müdahalesine hazırlık olmak üzere Irak'ın doğu bölgesindeki askeri birlikleri ülkenin batsına sevk etmeye karar vermişti. İşte bu birliklerin komutanı General Kasım, askerler Bağdat'tan geçerken, 14 Temmuz 1958 gecesi darbeye girişmiştir. Darbenin başında General Kasım'dan başka General Abdüsselam Arif de bulunuyordu³³.

Öte yandan Irak'taki durum hakkında gelen haberler değişiktir. Muhtelif kaynaklardan alınan resmi haberlere göre karışıklıklar, Kral Faysal'ın bulunduğu kraliyet sarayına ihtilalcilerin yürümesiyle başlamıştır. Askerler ve sivillerden müteşkil ihtilalciler, kraliyet sarayını ellerine geçirmişlerdir. Bağdat sokaklarında da çok geniş çapta nümayişler ve gösteriler yapılmıştır. İsyancılar Bağdat Radyosu'nu zapt etmişlerdir. Bütün Irak'ta sabahtan itibaren örfi idare ve öğleden sonra da sokağa çıkma yasağı ilan edilmiştir. Bağdat Radyosu bir neşriyatında, "Allah'ın düşmanları öldürüldü" demiştir. Radyo kendisini "Irak Cumhuriyeti Radyosu" olarak takdim etmektedir³⁴.

14 Temmuz günü, Bağdat Radyosu tarafından yayımlanan bildiride "Ulu Tanrı'nın yardımı, halkın ve silahlı kuvvetlerin desteğiyle" Irak'ın, "emperyalistler tarafından başa getirilmiş, doğru yoldan ayrılmış idareciler grubunun tahakkümünden kurtarıldığı" ilan edilmiştir. Bildiride ayrıca Irak'ta "milli birliği koruyacak, diğer Arap devletleriyle kardeşlik bağları kuracak ve Bandung Konferansı kararları

29 *Records of Iraq* 1914-1966, Volume XII: 1956-1958, Advisory Editor: Alen de L. Rush, Research Editor: Jane Priestland, Archive Editions, 2001, s. 253.

30 *Cumhuriyet*, 15 Temmuz 1958, s. 1.

31 *Records of Iraq*, s. 254.

32 *Hürriyet*, 15 Temmuz 1958, s. 1.

33 Armaoğlu, *age.*, s. 512.

34 *Cumhuriyet*, 15 Temmuz 1958, s. 1-5.

ile BM Antlaşması'na uygun ve Irak'ın menfaatine olan bütün milletlerarası taahhütlerine sadık" bir cumhuriyet yönetiminin kurulduğu da belirtilmiştir³⁵.

Amerikan Merkezi İstihbarat Örgütü Başkanı Dulles'in 14 Temmuz tarihli bilgilendirme notunda; Başbakan Nuri Sait Paşa yönetimindeki Irak hükûmeti'nin, Genç Subaylar liderliğindeki Nasır yanlısı bir askerî darbe ile sabaha karşı devrildiği, Başbakan Nuri Sait ve Veliht prensin öldürüldüğünün bildirildiği ancak bu bilginin teyit edilmediği ifade edilmiştir. Bilgilendirme notunda ayrıca Bağdat Radyosu'nda yayınlanan bir habere atıfta bulunularak veliht prensin öldürüldüğü ve sokaklar boyunca sürüklendiği, kralın sarayının ateş altında olduğunun bir Amerikan gözlemcisi tarafından bildirildiği, Kral Faysal'ın kaderinin bilinmediği ancak ülkeden kaçmasına izin verildiğine dair bir raporun bulunduğu yazılmış ve şu hususlara yer verilmiştir: "Bağdat'ta sokağa çıkma yasağı uygulanmış ve şehirde tanklar konuşlanmış durumda. Havaalanı kapalı, Nasır resimleri çoğunlukta ve kalabalık Nasır'a tezahüratlar yapmakta. Kahire, Şam ve Bağdat radyoları bu gelişmeleri selamlıyor. Ordunun Bağdat'ın dışındaki tutumu henüz bilinmiyor"³⁶.

Bağdat Radyosunun bildirdiğine göre, halk Kralın sarayına hücum etmiş, binayı yağma ettikten sonra yakmıştır. Diğer taraftan asiler ve bunlara katılan halk Bağdat'taki İngiliz Büyükelçiliğini de yağma ederek yakmışlardır³⁷.

Amerikan Haber Ajansı AP'nin Bağdat muhabiri, 22 Temmuz'da gönderdiği telgrafta darbe hareketi ve mevcut durum hakkında şu bilgileri vermektedir: "Irak darbesi iki saat içinde olup bitmiştir. Ordu daha ilk günden beri memlekette kontrolü elinde bulundurmaktaydı. Darbe saat gibi işleyen bir askerî harekât şeklinde olmuştur. 14 Temmuz Pazartesi sabah saat 5.00'te bir tankla motorize tanksavar toplarının desteklediği bir piyade bölüğü sarayı sarmıştı. Veliht Emir Abdülillah o sırada İstanbul'a gitmek üzere hazırlanmaktaydı. Aynı sırada diğer ordu birlikleri, Nuri Sait Paşa ile diğer vekillerin evlerini sarmış bulunmaktaydı. Bağdat'ta bütün stratejik noktalarıyla yol kavşakları tanklar tarafından tutulmuş, Irak ordusu başkumandanı General Refik Arif tevkif edilmişti. Darbecilerin anlattığına göre, bir yüzbaşı, Melik Faysal'ın saraydan çıkıp teslim olmasını istemiş fakat Emir Abdülillah direnmiş ancak burada Kral Faysal ve Abdülillah öldürülmüşlerdir. Darbeciler, Abdülillah'ın cesedini halka verdiklerini ve

35 Kürkçüoğlu, *age.*, s. 123.

36 *Foreign Relations of the United States, 1958-1960, Near East Region; Iraq; Iran; Arabian Peninsula, Volume XII, Washington, D.C.: U.S. Government Printing Office, 1958-1960, 308-309, Briefing Notes by Director of Central Intelligence Dulles, Washington July 14, 1958.*

37 *Tercüman*, 15 Temmuz 1958, s. 5.

halk tarafından parçalandığını söylemekte, diğer cesetlerin de gömüldüğünü nakletmektedir.

Nuri Sait Paşa, nehir kıyısındaki evinden bir sandalla kaçarak bir dostunun evinde saklanmıştır. Fakat evin hizmetçisi ertesi gün darbecilere haber vermiş ve mükâfat olarak 10 bin dinar almıştır. Nuri Sait Paşa, evden kadın kıyafetine bürünerek kaçmaya teşebbüs etmiş, yakalanacağı sırada tabanca ile ateş açarak iki kişiyi öldürmüştür.

Darbenin ilk gününde şehrin muhtelif yerlerinde 3 Amerikalı, 1 İngiliz ve 1 Alman dâhil 30 kişi ölmüştür.”³⁸

14 Temmuz Tarihli Amerikan Elçilik raporunda; darbenin yerel coşkusunun oldukça fazla olduğu, darbenin karakterinin şiddetle Batı karşıtı Nasır yanlısı bulunduğu, iki Amerikalının arbedede öldürüldüğü ancak henüz güçlü bir Amerikan karşıtlığı işareti görülmediği³⁹ hususlarına yer verilmiştir:

Darbenin Sebepleri

Irak Cumhuriyeti Büyükelçiliğinin 14 Temmuz 1961’de yayınladığı broşürde darbenin nedenleri; Krallık yönetiminin Irak halkından kopuk kötü yönetime bağlanmış ve şu şekilde anlatılmıştır: “Krallık devrinin o boğucu kara günlerinde cehalet her tarafı sarmış, kültür seviyesi gittikçe düşmeye yüz tutmuş, sefalet Irak’ın her bucağına sızmaya başlamış, sâri hastalıklar her yerde umumi bir salgın halini almıştı. Memleketin tabii servetleri, ecnebiler, ihtikarcılar ve haris menfaatperestler tarafından yağma ediliyor, halk ise tamamıyla bu kaynaklardan mahrum ediliyordu. Başta saray olmak üzere sömürgeciler, geniş arazi sahipleri, nüfuzlu şeyhler ve menfaatperest politikacılar, şahsi menfaatlerini korumak, imtiyazlarını elde tutmak ve hâkimiyetlerini halka kabul ettirmek için el birliği ile ve büyük bir hırsla hareket ediyorlardı. İşte bu ve benzer birçok faktörler toplanarak 14 Temmuz darbesinin patlak vermesine sebep olmuştur⁴⁰.

1952 yazında Kral Faruk’u tahtından indirdikten sonra Cemal Abdünnasır evvela İngiliz askerini Haziran 1956’da kanal bölgesinden atmış, sonra Ağustos 1958’de Süveyş Kanalı’nı millileştirmiş daha sonra da Suriye’yi BAC adı altında hükmüne

38 *Hürriyet*, 23 Temmuz 1958, s. 1-5.

39 *Foreign Relations of the United States*, 1958-1960, Near East Region; Iraq; Iran; Arabian Peninsula, Volume XII, Washington, D.C.: U.S. Government Printing Office, 1958-1960, 314-315, Telegram From the Embassy in Iraq to the Department of State, Baghdad, July 14, 1958.

40 *Irak Cumhuriyeti Büyükelçiliği*, Ankara 1961, s. 9.

almıştır. Nasır karşısında Batı'nın her hareketi, Nasır'a yeni bir koz sağlamış, bu manada ilk büyük hata ABD'den gelmiş, Aswan Barajı'na yardım vaadini geri almak suretiyle Nasır'ın, Sovyet kucağına atılmasını mümkün kılmıştır.

ABD'nin bu ilk büyük hatasına karşı İngilizler gene de Orta Doğuyu kaptırmayacaklarına güvenmekte idiler. Bu güvenin timsali de "İhtiyar Tilki" lakaplı Nuri Said idi. Nuri Said gerçekten Orta Doğuyu avucunun içinde çevirebilecek bir adamdı. Irak'ta başbakanlığa 14 defa inip çıkmasına rağmen I. Faysal'ı Irak tahtına adeta eliyle oturttuğu günden bu yana dizginleri elden bırakmış değildi. Hizmet ettiği İngiliz siyasetinin Orta Doğudaki tek engelini Nasır olduğunu iyi bilen Nuri Said, Süveyş hadisesinde Nasır'ı temizlemenin vakti geldiğine inanarak İngiltere'yi saldırıya teşvik etmiştir. Nuri Said'in tavsiyesini dinleyen İngilizler iki feci hata işlediler. Fransızları ve İsrail'i harekâta ortak ettiler. Sadece Arapların değil bütün Orta Doğunun fevkalade unutkan olduğunu tecrübeyle bilen Nuri Said, Arap âleminin bir tek şeyi unutamayacağını da müdrikti: İsrail ile ortaklık!

Bu arada Amerikalılar da petrol fiyatlarını arttırmak isteyen bezirgânların kurbanı olarak ikinci feci hatayı işlediler. Mısır'a, daha doğrusu Nasır'ın üstüne yürüyen kuvvetlerin karşısına dikilerek onları durdurdular.

Bundan sonra günlerinin sayılı olduğunu Nuri Said bizzat anlamış, "sıra bende" demeye başlamıştı. Bunu bilen Nuri Said'in neden gafil avlandığı bilinemez. Hâlbuki Faysal ile aynı gün tahta çıkan, onunla aynı yaştaki genç Ürdün Kralı Hüseyin, tecrübeli adamlarından çok daha kurnaz olduğunu ispat etmiş ve asıl sıranın kendisinde olduğunu öğrendiği için tetik durmuş, bu sayede de müşterek suikastın -hadiseler darbenin Irak'ta ve Ürdün'de aynı zamanda indirilmek üzere tertiplendiğini göstermiştir- kendisine yönelenini bir hafta evvelinden keşfederek canını ve tahtını kurtarmasını bilmiştir. Bu ihtarla rağmen Irak isyanının muvaffak oluşu Nuri Said Paşa'nın ne derece büyük ve feci bir gaflet içinde bulunduğu delilidir⁴¹.

Ulus Gazetesi yazarı Yakup Kadri, Irak darbesinin hayretle karşılanmaması gerektiğini, zira Irak Krallığı'nın ve hele Nuri Said iktidarının günün birinde böyle bir akıbete uğrayacağını tahmin edenlerin pek çok olduğunu belirtmiş ayrıca Irak'ın, bütün Arap milletleri nazarında İngiltere'nin Orta Doğu politikasına hizmet etmek veya alet olmak töhmeti altında olduğunu, İngiltere'nin ise bu bölgede en çok korkulan Batı devletlerinden biri olduğunu ve Bağdat Paktı'nın

41 "Kanayan Orta Şark", *Cumhuriyet*, 20 Temmuz 1958, s. 1-5.

da Arap devlet adamları tarafından bir İngiliz oyunu olarak görüldüğünü ve bu kaçınılmaz sonucun ortaya çıktığını ifade ederek⁴² darbenin nedenini Irak'ın İngiliz çıkarlarına hizmet eden dış politikasına bağlamıştır.

Yine aynı gazeteden Ahmet Şükrü Esmer, Irak'taki hükûmet darbesinin bütün Orta Doğu'yu ele geçirmek için Moskova ve Kahire tarafından geniş bir komplo olarak tertip edilmiş olduğu şüphesini uyandırdığını, bu tertibin ilk safhasının Lübnan'daki rejimi yıkmak olduğunu iddia etmiş ve bu meselenin İstanbul'da toplanacak Bağdat Paketi Konferansı'nda ele alınacağını anlayan Irak darbecilerinin harekete geçtiklerini ifade ederek⁴³ darbenin zamanlamasına dikkat çekmiştir.

Hürriyet Gazetesi'nden Nizamettin Nazif Tepedelenlioğlu da Orta Doğu hadiselerinin birbirini kovaladığını ve bunların tek hadiseler olmadığını, gizli bir komite, siyasi bir orkestranın çaldığını ve maestro'nun Abdünnasır olduğunu belirtmiştir⁴⁴. Tepedelenlioğlu, bir başka yazısında da Irak darbesinde dikkati çeken en önemli hususun, darbeyi gerçekleştiren gizli komitenin yapacağı işi son dakikaya kadar saklayabilmesi olduğunu ve darbenin pek ustaca indirildiğini belirtmiş ve darbede Mısır ve Suudi Arabistan'ın rolüne dikkat çekmiştir. Darbede ayrıca petrolün rolüne de değinen Tepedelenlioğlu, bilhassa Nuri Said Paşa ile Abdülillah'ın son aylarda Irak Petrol Şirketi'yle sert münakaşalara girdiklerini, neticede şirket yetkililerinin arama imtiyazlarından vazgeçtiği gibi Irak'ın hükûmet hissesini yükseltmeyi de kabule mecbur olduklarını, buna dair olan anlaşmanın da 13 Temmuz Pazar günü Bağdat'ta imza edildiğini ve darbenin bu anlaşma imza edildikten üç saat sonra başlamasının bir hayli garip olduğunu belirtmiş ve Ahmet Şükrü Esmer gibi fakat farklı bir açıdan zamanlamaya dikkat çekmiştir⁴⁵.

Aynı gazeteden Adnan Semih de Tepedelenlioğlu gibi Irak darbesinin arkasında Mısır Devlet Başkanı Cemal Abdünnasır'ın olduğunu iddia etmiş ve ayrıca Nasır'ın, Irak'ta muvaffak olacak bir hükûmet darbesinin Suriye'deki gayri memnun elemanları da bir müddet için susturacağını bildiğini ve ananevi düşman olan İngiltere'ye ve İngiliz taraftarı Iraklı devlet adamlarına da çok ağır bir darbe indirilmiş olacağını da belirterek şunları söylemiştir: "Darbe indi. Bir gece içinde. Krallık yıkıldı. Cumhuriyet ilan edildi ve yeni kurulan cumhuriyetin muvakkat başkanları, ilk iş olarak Nasır'a el uzattılar."⁴⁶

42 Yakup Kadri Karaosmanoğlu, "Irak Hadiseleri Dolayısıyla", *Ulus*, 17 Temmuz 1958, s. 1-3.

43 Ahmet Şükrü Esmer, "Orta Doğu Buhranı", *Ulus*, 18 Temmuz 1958, s. 3.

44 Nizamettin Nazif Tepedelenlioğlu, "Bağdat Darbesi", *Hürriyet*, 15 Temmuz 1958, s. 2.

45 Nizamettin Nazif Tepedelenlioğlu, "Bağdat Esrarı", *Hürriyet*, 18 Temmuz 1958, s. 2.

46 Adnan Semih, "Irak İhtilali ve Sebepleri", *Hürriyet*, 15 Temmuz 1958, s. 3.

Yine Hürriyet Gazetesi'nde John Kimche imzalı makalede, Nasır taraftarlarının propagandalarının Nuri Sait rejiminin ve Hâşimî Krallığı'nın Irak'taki aleyhtarlarının sayısını her gün biraz daha arttırdığı ve memnuniyetsizliğin Irak'ta süratle geniş halk kitlelerine yayıldığı ifade edilmiş ayrıca Nasır'ın Irak'ta bir numaralı kıskırtma merkezi olan Mısır ataşesinin bürosu vasıtasıyla çalıştığı, bütün gizli faaliyetlerin Mısır ataşesi tarafından yürütüldüğü belirtilmiş ve darbeye Kahire Radyosu'nun da rolüne işaret edilmiştir⁴⁷.

Yine Hürriyet Gazetesinde yazan Edouard Sablier ise, "Irak'ta hükûmet halka dayanmıyordu. Kısa ömürlü kabineler rekoru Fransa'da değil Irak'tadır. Bu memlekette otuz yılda elli kabine değişmiştir. Ve bütün bu çıkışlarda, inişlerde dayanılan tek kudret silahtı. Ordu!" diyerek Irak'ın içinde bulunduğu duruma ve isyanın asıl nedenine işaret etmiştir⁴⁸.

Tercüman Gazetesi yazarı Kadircan Kafı da darbeyi yapanların başındaki adamın kral ve başvekilin en güvendikleri adam olduğunu belirtmiş, darbeyi Nasır'ın ve dolayısıyla Sovyet Rusya'nın yaptığını muhakkak olduğunu iddia etmiştir⁴⁹.

Milliyet Gazetesi köşe yazarı Peyami Safa ise Irak'taki yeni yönetimin Arap birliğini gerçekleştirmek yolunda Nasır'ın politikasına ayak uyduracağını anlaşıldığını belirtmiş ve zamanlamaya dikkat çekerek şunları yazmıştır: "Arap milliyetçiliğinin bir feveranı gibi görünen bu hadisenin, sinsî bir ustalıkla evvelden hazırlandığı bellidir. Her şeyden evvel zırhlı birlikler komutanı General Kasım elde edilmiştir. Yapılan hükûmet darbesinin İstanbul'da Bağdat Paktı Konferansı'nın toplanacağı günün arifesine rastlaması bir tesadüf olamaz. Darbecilerin bu konferansı suya düşürmek için hareketlerini belli bir tarihe göre planladıkları da bellidir." Safa darbeye Nasır ve Sovyet etkisine de işaret etmiş ayrıca bu darbe ile Amerika ve İngiltere'nin Soğuk Savaşta bir meydan muharebesi daha kaybetmiş olduğunu iddia etmiştir⁵⁰.

Amerikan yetkililerine göre ise Irak'ı ele geçiren unsurlardan bazıları Mısır yanlısı kampanyayla açıkça tanımlanmış kişiler tarafından yönetilmektedir. Bununla birlikte, Irak'taki mevcut darbenin yöntemleri ve zamanlamasının Mısır tarafından dikte edilip edilmediği konusunda soru işareti vardır. Zamanlama, darbeyi gerçekleştirmenin usulü ve vahşetinin yanı sıra beklenebilecek olan

47 *Hürriyet*, 20 Temmuz 1958, s. 2.

48 Edouard Sablier, "Irak'a bir kuşbakışı", *Hürriyet*, 25 Temmuz 1958, s. 2.

49 Kadircan Kafı, "Bağdat Kasırgası", *Tercüman*, 19 Temmuz 1958, s. 2.

50 Peyami Safa, "Irak'taki Hükümet Darbesi", *Milliyet*, 15 Temmuz 1958, s. 2.

şeyler göz önüne alındığında Mısır'ın darbede rolü olduğu iddiası biraz uyumsuz görünmektedir⁵¹.

Burada önemli bir soru gündeme gelmekteydi. Bu darbenin emarelerine ilişkin istihbarat önceden alınmamış mıydı? Bu konuyla ilgili 16 Temmuz tarihli bir Amerikan raporunda; herhangi bir Amerikan kaynağında, Irak'ta yaklaşmakta olan harekete ilişkin herhangi bir gösterge olmadığı, darbeden birkaç gün veya saat önce Irak'tan ayrılan kişilerle yapılan temaslarda darbenin yakında olacağına dair dışa vurulmuş bir işaret olduğu izleniminin teyit edilmediği ifade edilmiştir. Raporda ayrıca rejimin halk desteğinin azaldığının birkaç yıldır bilindiği ancak bunun Arap hükümetlerinin bir karakteristiği olduğu, halkın yönetime duyduğu kızgınlığın biraz yükseldiğine ve gerginliğin arttığına dair genel bir farkındalık oluşturduğu belirtilmiş, başlıca şu bilgilere yer verilmiştir: "Irak Hükümeti, ordunun kendi içinde herhangi bir şüpheli teması fark etmeyen çok kapsamlı bir istihbarat ağını muhafaza etmiştir. Irak Hükümeti, Abdülkerim Kasım'ın bizzat kendisinin farkındaydı (bizim gibi), 1954 yılı sonlarında Ürdün'de görevlendirilmişken, birtakım yıkıcı tesirlere maruz kaldığını biliyordu. Sorun yaratma potansiyeli olan kişiler doğru değerlendirildi ancak durum, olay ortaya çıkana kadar belirgin değildi."⁵²

Eski Yöneticilerin Akibeti

Bağdat Radyosu, 14 Temmuz tarihli haberinde, Bağdat'ta halkın nümayişler yaptığını ve "tek bir Arap ordusu istiyoruz!", "yaşasın birleşmiş Arap mücadelesi!", "biz Nasır'ı takip ediyoruz!" ibareli dövizlerin sokaklarda dolaştığını bildirmiştir⁵³.

Öte yandan Irak'tan alınan haberler, Bağdat'ta durumun karışık olduğunu göstermektedir. Başvekil Nuri Sait Paşa'nın öldürülmediği ve kaçmaya muvaffak olduğu, kellesini getirene 10.000 Dinar verileceğini ilan eden Bağdat Radyosu, ertesi gün eski Başvekilin Bağdat civarında bir evde yakalandığını ve vurularak öldürüldüğünü açıklamıştır. Velihaht Prens Abdülillah'ın da 14 Temmuz sabahı

51 *Foreign Relations of the United States, 1958-1960, Near East Region; Iraq; Iran; Arabian Peninsula, Volume XII, Washington, D.C.: U.S. Government Printing Office, 1958-1960, 311, Briefing Notes by Director of Central Intelligence Dulles, Washington, July 14, 1958.*

52 *Foreign Relations of the United States, 1958-1960, Near East Region; Iraq; Iran; Arabian Peninsula, Volume XII, Washington, D.C.: U.S. Government Printing Office, 1958-1960, 322-323, Memorandum From Harold W. Glidden of the Division of Research and Analysis for Near East, South Asia, and Africa to the Director of Intelligence and Research (Cumming) Washington July 16, 1958.*

53 *Cumhuriyet*, 15 Temmuz 1958, s. 5; *Hürriyet*, 15 Temmuz 1958, s. 5.

Bağdat'taki sarayında linç edildiği kesin olarak anlaşılmıştır⁵⁴. İhtilalciler tarafından Melik II. Faysal'ın da öldürüldüğü, 16 Temmuz gecesi çeşitli Doğu ve Batı kaynaklarından bildirilmiş ve haber sabaha doğru teyit edilmiştir. Bağdat Radyosu, darbenin ilk günlerinde bu cinayeti halktan gizli tutmuş ve ancak 16 Temmuz gecesi açıklamıştır⁵⁵.

Darbenin Dünyadaki Yankıları

Monarşinin sona ermesi Irak halkı tarafından sevinçle karşılanırken General Kasım darbesinden dolayı Kahire ve Moskova bayram yapmaktaydı. Buna mukabil Irak'taki darbe Batı'da büyük endişe ile karşılanmıştır⁵⁶.

Nasır'ın eli en azından Lübnan'a karşı yıkıcı girişimlerin ilk evrelerinde açıkça görülmüştü. İngilizler, aynı şekilde Nasır'ın Ürdün ve Suudi Arabistan'a karşı da komplo kurmakta olduğu iddiasındaydı⁵⁷. Cumhurbaşkanı Nasır 14 Temmuz'da Yugoslavya seyahatini yarıda keserek buradan aniden ayrılmıştır. 15 Temmuz'da Yugoslavya'dan ayrılması beklenen Nasır, Irak'taki son gelişmeler karşısında ziyaretini kısaltmak mecburiyetinde kalmıştır⁵⁸. Irak olayları Kahire'de ve bütün Mısır ile Suriye'de bayram havası içinde karşılanmıştır. BAC'ın ileri gelenleri artık Arap Birliği'nin tahakkuk ettiğini söylemekte ve cumhuriyetin ilanı sayesinde Irak'ın da Birleşik Cumhuriyet'e katılacağını, Nasır'ın politikasını takip edeceğine inanmaktadırlar. Kahire ve Şam'dan Bağdat'a tebrik telgrafları yağmaktadır⁵⁹.

Londra'da, İngiltere'nin Irak'taki ayaklanmayı tamamen bir sürpriz olarak karşıladığı açıklanmış ve Dışişleri Bakanlığı'nın, böyle bir hadisenin patlak vereceğinden daha önce hiçbir haberi bulunmadığı ilave edilmiştir⁶⁰. Londra'da resmi makamlar Irak olaylarından çok ihtiyatlı bir lisanla bahsetmektedirler. Avam Kamarası'nda fevkalade bir toplantı yapılmış ve Hariciye Vekili kendisine sorulan suallere oldukça kaçamak cevaplar vermekle yetinmiştir⁶¹.

54 *Tercüman*, 16 Temmuz 1958, s. 5.

55 *Hürriyet*, 17 Temmuz 1958, s. 1.

56 Armaoğlu, *age.*, s. 512.

57 *Foreign Relations of the United States*, 1958-1960, Near East Region; Iraq; Iran; Arabian Peninsula, Volume XII, Washington, D.C.: U.S. Government Printing Office, 1958-1960, 311, Briefing Notes by Director of Central Intelligence Dulles, Washington July 14, 1958.

58 *Cumhuriyet*, 15 Temmuz 1958, s. 5.

59 *Tercüman*, 15 Temmuz 1958, s. 5.

60 *Cumhuriyet*, 15 Temmuz 1958, s. 5.

61 *Tercüman*, 15 Temmuz 1958, s. 1.

Irak'ta meydana gelen darbe Washington'da bir bomba tesiri yapmıştır. Başkan Eisenhower derhal Cumhuriyetçi ve Demokrat liderleri toplantıya çağırmış ve Orta Doğu'da meydana gelen durumu görüşmüştür. Hariciye Vekili John Foster Dulles, bu hadisenin Batı Bloku için hiç de iftihar edilmeyecek tehlikeli bir gelişme olduğunu söylemiştir⁶². Amerika'ya göre, bu gelişmelere kuvvetli bir cevap verilmeyecek olursa durum Batı'nın Orta Doğu'dan tamamen tasfiyesi ile sonuçlanabilirdi. Bundan dolayıdır ki Amerika, 15 Temmuz'dan itibaren Lübnan'a asker çıkarmaya başlamıştır⁶³.

Bağdat Paktı'na karşı daha eskiden beri sempati beslemeyen Fransız resmî çevreleri, Irak'ta olup bitenleri er geç beklenmesi gereken hadiseler olarak değerlendirmişlerdir⁶⁴.

Lübnan'a gelince, 14 Temmuz darbesi Chamoun rejimini güç durumda bırakmıştır. Chamoun yönetimi, Irak'ınkine benzer bir hareketin Lübnan'da da tekrarlanmasından endişe duymuştur⁶⁵. Batı yanlısı Lübnan Devlet Başkanı Chamoun, Bağdat'taki gelişmelerin bilgisini aldıktan sonra ABD Büyükelçisi Robert Mc Clintock'u çağırarak, 48 saat içinde Lübnan'a askeri müdahale istediğini belirtmiş ve benzer isteklerin İngiliz ve Fransız temsilcilerine yapıldığını da ilave etmiştir⁶⁶. ABD Başkanı Eisenhower, 15 Temmuz günü yayınladığı bir bildiri ve Kongre'ye gönderdiği mesajla, "Lübnan Cumhurbaşkanı Camille Chamoun'un çağrısı üzerine" Lübnan'daki Amerikan vatandaşlarını korumak ve Lübnan'ın, "Birleşik Amerika'nın milli çıkarları ile Dünya barışı bakımından hayati önem taşıyan bağımsızlık ve toprak bütünlüğünü devam ettirmek için Lübnan hükûmetine yardım etmek amacıyla" Amerikan deniz piyadelerinin Beyrut sahillerine çıkarma yaptığını ilan etmiştir⁶⁷.

Derhal harekete geçen ABD 6. Filosu, 15 Temmuz'da Lübnan'a çıkarma yapmıştır. Böylece ABD, Lübnan tarihinde ilk kez 15.000 askeri ile çıkarma yapmak suretiyle Lübnan yönetiminin yardımına koşuyordu⁶⁸. İngiltere ise Kral

62 *Tercüman*, 15 Temmuz 1958, s. 1-5.

63 Armaoğlu, *age.*, s. 512.

64 *Tercüman*, 15 Temmuz 1958, s. 5.

65 Kürkçüoğlu, *age.*, s. 123-124.

66 *Foreign Relations of the United States, 1958-1960, Near East Region; Iraq; Iran; Arabian Peninsula, Volume XII, Washington, D.C.: U.S. Government Printing Office, 1958-1960, 309, Briefing Notes by Director of Central Intelligence Dulles, Washington July 14, 1958.*

67 Kürkçüoğlu, *age.*, s. 124.

68 İrfan C. Acar, *Lübnan Bunalımı ve Filistin Sorunu*, TTK Basımevi, Ankara 1989, s. 38.

Hüseyin'i korumak için Ürdün'e asker yolluyordu⁶⁹. ABD askerlerinin Lübnan'a girmesi, olayları tamamen durdurmamakla birlikte isyancı grupların dış dünya ile irtibatını kesmiş ve aldıkları yardımları engellemiştir⁷⁰. Lübnan'daki iç savaş, ılımlı bir kişi olan Başkumandan General Şahab'ın başa getirilmesi ve her iki taraftan parti mensuplarından bir hükûmet kurulması ile verilen karşılıklı taviz sonucu yatışmıştır. Lübnan'ın bağımsızlığı böylece korunmuş oluyordu⁷¹.

Moskova'da, Rusça olarak yayın yapan istasyonlardan biri, kısaca Irak hadisesine temas etmiş ve "Irak'ın Batılı emperyalistlerin tuzaklarından" yakasını kurtardığını ileri sürmüştür⁷². Moskova Radyosu ise Sovyet Rusya'nın yeni Irak rejimini tanıdığını bildirmiştir. Radyo, Arapça yayınında Irak ve Ürdün'den uzun uzadıya bahsetmiş ve Irak'ın emperyalistler aleyhindeki mücadele safında yer aldığını belirterek Arap milliyetçiliğini göğe çıkarmıştır. Radyo buna ilaveten, Rusya Başvekili Kruşçev'in Irak asilerinin lideri General Abdülkerim Kasım'a hararetle bir tebrik telgrafi gönderdiğini de bildirmiştir⁷³.

Ürdün Kralı Hüseyin ise 14 Temmuz'da kendini Irak-Ürdün Arap Birliğinin lideri olarak ilan etmiştir⁷⁴. Kral Hüseyin, Federal Arap Reisi olarak 16 Temmuz gecesi Ürdün parlamentosunun ittifakla verdiği bir karar üzerine İngiltere'den acele askerî yardım talep ettiğini açıklamıştır⁷⁵. İngiltere Hükûmeti, Ürdün Kralı'nın isteğini derhal cevaplandırmış ve 17-18 Temmuz'da Ürdün'e, Kıbrıs'ta üslenmiş bulunan İngiliz kuvvetlerinden askeri yardım göndermiştir⁷⁶.

İran Sefareti de Irak darbesi hususunda teessür beyanı ile mukabele ettikten sonra 14 Temmuz günü Şah'ın, durumu Ankara'da Cumhurbaşkanı Bayar'dan öğrendiğini ve çok üzüldüğünü bildirmiştir⁷⁷. Diğer taraftan, Tahran'dan bildirildiğine göre, İran Hükûmeti orduya her ihtimale karşı "hazır ol" emrini

69 Mansfield, *age.*, s. 159.

70 Acar, *age.*, s. 38.

71 Mansfield, *age.*, s. 159.

72 *Tercüman*, 15 Temmuz 1958, s. 5.

73 *Hürriyet*, 17 Temmuz 1958, s. 1-5; *Ulus*, 17 Temmuz 1958, s. 3.

74 *Foreign Relations of the United States*, 1958-1960, Near East Region; Iraq; Iran; Arabian Peninsula, Volume XII, Washington, D.C.: U.S. Government Printing Office, 1958-1960, 310, Briefing Notes by Director of Central Intelligence Dulles, Washington, July 14, 1958; *Hürriyet*, 15 Temmuz 1958, s. 5; *Tercüman*, 15 Temmuz 1958, s. 1.

75 *Cumhuriyet*, 18 Temmuz 1958, s. 5.

76 Kürkçüoğlu, *age.*, s. 125.

77 *Hürriyet*, 15 Temmuz 1958, s. 5.

vermiştir. Irak-İran hudut garnizonları acele takviye edilmektedir. Kuzeybatı İran'da Kürtlerle meskûn havaliye de askeri birlikler sevk edilmiştir⁷⁸.

Yeni Irak Yönetimi ve İcraatları

Yeni kabineye giren vekillerin ekserisini Nuri Sait Paşa'nın sınır dışı ettiği şahsiyetler teşkil etmektedir. Irak'ın şimdi Mısır'da Abdünnasır'ın takip ettiği siyasete benzer bir "aktif tarafsızlık politikası" takip edeceği anlaşılmaktadır. Bağdat Radyosu'nun bildirdiğine göre, General Necip el-Rabi'nin başkanlığında ve subay azalar Muhammed Mehdi Kuba ile Halid el-Nakşibendi'nin dâhil olduğu muvakkat bir Cumhuriyet Konseyi kurulmuştur⁷⁹. Ayaklanmanın lideri, zırhlı birlikler kumandanı Tuğgeneral Abdülkerim Kasım'dır ve Askeri Cumhuriyet Hükûmeti'ni (İhtilal Hâkimiyet Konseyi) de o kurmuştur. İhtilal makamları, Örfî İdare Kumandanlığı'na, Irak Umumi Askerî Valisi General Ahmet Salih el-Abdi'yi tayin etmişlerdir⁸⁰.

14 Temmuz tarihli bir Amerikan raporunda; Irak'ın "Cumhuriyetçi" Hükûmeti'nin, çoğunlukla küçük rütbeli subaylar ve sol sivillerden oluşan bir kabine ile ilan edildiği, özellikle Suriye'de Nasır yanlısı davayı ön plana alan üyelerin sivil grupta egemen durumda olduğu belirtilerek kral'ın yerine cumhuriyet yönetiminin işlerini izlemek üzere üç kişilik bir komite kurulduğu ve bunlardan biri olan General Rabi'nin uzun zamandır Mısırlılarla suç ortaklığı yapmaktan şüphelenilen ve bir süredir yakından gözlem altında tutulan biri olduğu bildirilmektedir. Raporda ayrıca Amman'da Kral Hüseyin'le iş birliği yapan Genelkurmay Başkanı General Arif ve Batının en büyük dostu olan Dağıstanlı General de dâhil olmak üzere yaklaşık 50 subayın emekli oldukları belirtilmektedir⁸¹.

İsyan, hükûmet darbesi ve rejim değişikliği ile birlikte Irak'ta Albay Abdullah El Saydolin'in başkanlığında derhal örfî idare ilan edilmiştir. Bütün valiler değiştirilmiş ve yerlerine askerî valiler tayin olunmuştur. Bu sırada Bağdat Radyosu, yeni cumhurbaşkanının yakın bir tarihte plebisit usulü ile seçileceğini de açıklamıştır. Bağdat, Basra gibi büyük şehirlerde halkın sokağa çıkması, silah taşınması, beş kişiden fazla insan toplulukları da yasak edilmiştir. Irak'ın bütün hudutları her

78 *Hürriyet*, 17 Temmuz 1958, s. 5.

79 *Tercüman*, 15 Temmuz 1958, s. 5; *Cumhuriyet*, 15 Temmuz 1958, s. 5.

80 *Cumhuriyet*, 15 Temmuz 1958, s. 5.

81 *Foreign Relations of the United States*, 1958-1960, Near East Region; Iraq; Iran; Arabian Peninsula, Volume XII, Washington, D.C.: U.S. Government Printing Office, 1958-1960, 309, Briefing Notes by Director of Central Intelligence Dulles, Washington July 14, 1958.

türlü trafiğe ve bu arada bütün yolcu uçaklarına kapatılmıştır⁸². Yeni kurulan Irak Hükûmeti'nin ilk işi Mısır Cumhurbaşkanı Nasır'a bir telgraf çekerek "BAC'ın Irak tarafından tanındığını bildirmek" olmuştur. Mısır Hükûmeti de buna mukabele etmekte gecikmemiş ve ihtilal hükûmetini tanımıştır⁸³.

İhtilal Hâkimiyet Konseyi ve Dış Politikası

Irak Cumhuriyeti kurucularının; başlarında Abdülkerim Kasım'ın bulunduğu koyu Nasır taraftarı bir subaylar grubu, hemen hemen komünist denecek derecede keskin solcu olan feshedilmiş Milli Demokrat Partisi üyeleri ile keskin sağcı, mutaassıp dindar ve milliyetçi İstiklal Partisi üyeleri olmak üzere üçlü bir koalisyondan müteşekkil oldukları anlaşılmaktadır⁸⁴.

17 Temmuz tarihli "Irak'ta İhtilal Rejimi" başlıklı bir Amerikan istihbarat notunda ise yeni Irak rejiminin doğasının kabine görevleri ve önemli mevkiilerdekilerle tam olarak açıklanamayacağı, sivil görevlilerin birçoğunun askeri darbe tamamlanıncaya kadar tahsis edilen rollerini bilmediğine dair bazı kanıtların bulunduğu, dahası Mısır devrimi modelinde gerçek güç merkezinin henüz kendini göstermediği belirtilerek hükûmetin sivil üyelerinin büyük oranda sessiz ortaklar, subay üyelerin ise daha vokal sözcüler olduğu, Abdülkerim Kasım'ın ise Mısır'daki Muhammed Necip gibi bir figür olabileceği ifade edilmiştir⁸⁵.

ABD'nin Irak Büyükelçiliği'nin 19 Temmuz tarihli bir telgrafında da Irak'taki mevcut duruma ve yeni rejimin karakterine ilişkin olarak, darbenin hızlı ve başarılı olduğu, askerî figürlerin egemen olduğu yeni rejimin orduyu başarılı bir şekilde ele geçirdiği, sivil birimlerde de denetimi sağlamaya çalıştığı dile getirilmiştir⁸⁶.

Yeni Irak rejimi, ilk iş olarak Nasır'a bir telgraf göndererek BAC'ı tanıdığını bildirmiştir. Şam Radyosu, Irak'taki yeni rejimin takip edeceği politikanın, Nasır'ın takip ettiği politika olduğunu iddia ettiği "müspet tarafsızlık" siyaseti ile paralel

82 *Tercüman*, 15 Temmuz 1958, s. 5; *Cumhuriyet*, 16 Temmuz 1958, s. 5.

83 *Hürriyet*, 15 Temmuz 1958, s. 5.

84 *Cumhuriyet*, 20 Temmuz 1958, s. 5.

85 *Foreign Relations of the United States, 1958-1960, Near East Region; Iraq; Iran; Arabian Peninsula, Volume XII, Washington, D.C.: U.S. Government Printing Office, 1958-1960, 324-325, Memorandum From the Director of Intelligence and Research (Cumming) to the Under Secretary of State (Herter), Washington July 17, 1958.*

86 *Foreign Relations of the United States, 1958-1960, Near East Region; Iraq; Iran; Arabian Peninsula, Volume XII, Washington, D.C.: U.S. Government Printing Office, 1958-1960, 327-328, Telegram From the Embassy in Iraq to the Department of State, Baghdad July 19, 1958.*

bir durumda bulunacağını söylemiştir⁸⁷. Bu durum, Irak'ın Bağdat Paktı'ndan çekilmek durumunda kalacağını göstermektedir. Öte yandan, Irak'taki siyasi ve aydın çevreler, Irak'ın tarafsızlığının, Nasır Hükûmetlerinden ziyade, Batı yönünde olacağına inanmaktadırlar⁸⁸. Bağdat Radyosu, İhtilal Hâkimiyet Konseyi'nin bütün Arap memleketleri ile kardeşlik münasebetlerini idame ettireceğini, BM Anayasası'na ve Bandung Konferansı'na sadık kalacağını açıklamıştır⁸⁹.

Diğer taraftan Bağdat'tan alınan haberlere göre yeni kurulan Cumhuriyet İdaresi Kabinesi, 16 Temmuz'dan itibaren vazifeye başlamıştır. Bu arada, yeni Irak Hükûmeti'nin, Irak'ın milletlerarası mahiyetteki anlaşmalarına sadık kalacağına da işaret edilmiştir. Hükûmet ayrıca Irak'taki İngilizlerin mal ve canlarının emniyet altında bulunduğu hususunda Londra'ya teminat vermiştir⁹⁰. Bağdat Radyosu, 15 Temmuz tarihli bir yayınında, Irak'ın Federal Arap Devleti'nden ayrıldığını açıklamıştır⁹¹.

16 Temmuz'da Bağdat Radyosu, Geçici Cumhuriyet Konseyi Başkanı Necip el-Rabi'nin Cidde'de Suudi Arabistan Kralı Suud ile görüşüğünü bildirmiştir⁹². Anlaşılan yeni Irak Hükûmeti, bölgenin güçlü ve aynı zamanda Arap dünyasının sözü geçen devletlerinden olan Suudi Arabistan'ın desteğini elde etmek istemektedir.

Bağdat'tan gelen Amerikan raporları, Irak'taki yeni rejimin Batı ile dostça ilişkiler kuracağını, mevcut uluslararası anlaşmaları sürdürceğini, en azından şimdilik Bağdat Paktı'na üye kalacağını, petrol üretimini millileştirmeyeceğini ve BAC'ı tanıyacağını ancak birliğe katılmayacağını gösteriyordu. Ayrıca Irak Cumhuriyeti, Sovyetler Birliği ve diğer Komünist ülkelerle ilişkiler kurmayı planladığını belirtmesine rağmen hükûmette komünist etki şimdiye kadar sınırlı kalmış gibi görünmektedir⁹³. Amerikan İstihbarat ve Araştırma Direktörü tarafından yazılan bir istihbarat raporunda ise Irak rejiminin, Batıya karşı duyduğu samimi

87 *Cumhuriyet*, 15 Temmuz 1958, s. 5.

88 *Cumhuriyet*, 8 Ağustos 1958, s. 3.

89 *Cumhuriyet*, 15 Temmuz 1958, s. 5.

90 *Tercüman*, 17 Temmuz 1958, s. 5.

91 *Cumhuriyet*, 16 Temmuz 1958, s. 5.

92 *Cumhuriyet*, 17 Temmuz 1958, s. 5.

93 *Foreign Relations of the United States, 1958-1960, Near East Region; Iraq; Iran; Arabian Peninsula, Volume XII, Washington, D.C.: U.S. Government Printing Office, 1958-1960, 330, Memorandum From the Director of Intelligence and Research (Cumming), to the Counselor(Reinhardt), Washington July 20, 1958.*

duyguların, bağımsız bir şekilde çalışmak istediğinin ve önceki taahhütleri ve sözleşmeleri yerine getirmek niyetlerinin Başbakan Kasım tarafından ABD temsilcileriyle temaslarda ve basın açıklamalarında her gün tekrar edilmekte olduğu, bununla birlikte istikrarlı bir anti-Amerikan eğiliminin hız kazanmakta olduğu ifade edilmiştir⁹⁴.

Diğer taraftan Kasım, dış politikada Irak'ı Bağdat Paktı'ndan çekmiş, Sovyetler Birliği ve Doğu Bloku devletleriyle yakın ilişkiler kurmuştu. Darbeden kısa bir süre sonra Irak ile SSCB, askeri ve ekonomik yardım anlaşması imzalamışlardır. Bu anlaşmayla ABD'nin sınırlama politikası bozulmuş oluyordu; üç güçlü Arap ülkesi Mısır, Suriye ve Irak, birkaç yıl içinde Batı ittifakını reddederek ülkelerini Sovyet etkisine açık duruma getirmişlerdi. Bağdat Paktı -Irak resmen pakttan ayrıldığını açıklamasa da- başkenti Bağdat olan ülkeden yoksun kalmıştı. Üç devlet bir süper devletler çatışmasında tarafsız kalacaklarını ilan etmişlerse de silahlarını Sovyetler Birliği'nden alıyorlardı ki bu ilişki ekonomik ve diplomatik bağımlılık potansiyeli taşımaktaydı⁹⁵.

Irak Darbesi ve Türkiye

Irak'ta 14 Temmuz 1958'de gerçekleştirilen askerî darbe, Menderes'in “aktif Orta Doğu politikası” için sert bir darbe olmuştur⁹⁶. Türk Hükûmeti, Irak darbesini “hariçten mülhem yıkıcı faaliyetlerin bir tecellisi” olarak karşılamıştır. Türkiye, Irak darbesini yapan “siyaset eşkıyalarının, Orta Doğu'da önemli bir barış ve istikrar unsuru olan Bağdat Paktı'nı vurmak istedikleri ve darbe gününün seçiliş şeklinin de bu melun kastı göstermeye kâfi olduğu” görüşündeydi⁹⁷.

Hariciye Vekili Fatin Rüştü Zorlu, 17 Temmuz'da gazetecilere yaptığı açıklamada; “Bize göre yeni bir Irak Hükûmeti bahis mevzuu değildir. Bugünkü günde Irak-Ürdün Federasyonu'nun Reisi Kral Hüseyin'dir ve meşru hükûmeti de Kral Hüseyin'in idaresi altındaki hükûmettir” ifadesini kullanmıştır⁹⁸.

94 *Foreign Relations of the United States, 1958-1960, Near East Region; Iraq; Iran; Arabian Peninsula, Volume XII, Washington, D.C.: U.S. Government Printing Office, 1958-1960, 336-337, Memorandum From the Director of Intelligence and Research (Cumming), to the Secretary of Dulles, Washington August 22, 1958.*

95 Cleveland, *age.*, s. 365.

96 Hüseyin Bağcı, *Türk Dış Politikasında 1950'li Yıllar*, Metu Pres Yayınları, 2. Baskı, Ağustos 2001, s. 99.

97 Kürkçüoğlu, *age.*, s. 130-131.

98 *Cumhuriyet*, 18 Temmuz 1958, s. 5.

Irak'ta yeni teşekkül eden ihtilal hükûmeti, Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu tarafından da ifade edildiği gibi meşru bir hükûmet olarak Türkiye tarafından tanınmayacaktır. Ancak başlangıçta Irak'taki rejim değişikliğine müdahale ihtimali bile söz konusu olan Türkiye'nin, Irak'a karşı tutumunda ilerleyen günlerde bir yumuşama görülmüştür. Bu değişimde, Irak'taki yeni rejime karşı Batı'nın tutumunu yumuşatması başlıca etken olmakla beraber darbe karşısındaki tutumu dolayısıyla muhalefet çevrelerinin hükûmete yönelttiği eleştiriler de rol oynamıştır. Bu çerçevelere göre Irak olayları, “dış tahrik” sonucu olarak değil, eski yönetimin sert ve kanunsuz davranışlarına tepki niteliğinde ortaya çıkmıştır. Bu nedenle, Irak'taki yeni rejime karşı dikkatli olmak gerekirdi. Türkiye ve Batılı dostlarının takınacakları tutum sert olursa Irak'ın yeni yöneticileri için Batı'ya cephe almak ve Sovyet desteğine dayanmaktan başka çare kalmayacaktı. Gerçekten de Türk hükûmetinin Irak'taki yeni yönetime karşı tutumu kısa bir süre içinde değişmeye başlayacaktır.

Türkiye 31 Temmuz'da yeni Irak Cumhuriyeti'ni resmen tanımış ve bu husus Dışişleri Bakanlığı tarafından resmen açıklanmıştır. Türkiye'nin Irak Cumhuriyeti'ni tanımış olması Irak'ın Ankara Sefareti erkânını çok memnun etmiştir. Irak Sefiri, darbenin 7. günü yeni idareden aldığı talimata uyararak Türk Hükûmetine, Irak'ta cumhuriyetin ilan edildiğini bildirmiştir.

Yeni Irak Hükûmeti'nin Türkiye de dâhil olmak üzere Bağdat Paktı devletleri tarafından tanınması ile İngilizlerin pakt devletleri ile birlikte Irak'a karşı bir tecavüz hazırladıklarına dair Sovyet Rusya tarafından propaganda gayesiyle ileri sürülen iddialar da bu suretle yalanlanmıştır⁹⁹.

Darbe ve Bağdat Paktı

1958 Orta Doğu buhranının Bağdat Paktı'nı ilgilendiren başlıca sonucu, Bağdat Paktı'nın tek Arap üyesi olan Irak'ın paktan ayrılması olmuştur. Irak'taki ihtilal rejimi, paktan ayrılma kararını hemen vermemiştir. General Kasım yönetimi, rejim oturuncaya kadar ve özellikle Batılılarca tanınmayı sağlamak amacıyla Batı'ya karşı başlangıçta “yumuşak” bir tutum izlemeyi uygun görmüştü. Ancak Bağdat Paktı üyelerince tanınmasına rağmen Irak'ın yeni yönetiminin pakta karşı ilgisiz olduğu görülüyordu¹⁰⁰.

Öte yandan, yeni Irak Hükûmeti, Nasır ile karşılıklı bir müdafaa muahedesi

99 M. Feridun Bellihsar, “Yeni Gelişmeler Arifesinde”, *Hürriyet*, 4 Ağustos 1958, s. 2.

100 Kürkcüoğlu, *age.*, s. 128-129.

imzalamıştı. Bu muahede, Irak'ın Bağdat Paktı'nda kalmasına bir mâni teşkil etmekteydi¹⁰¹.

Bu arada Kahire'den yayın yapan El Ahrâm Gazetesi 16 Temmuz tarihli nüshasında Irak'taki ihtilal hükûmetinin Bağdat Paktı'ndan çekilmeye karar verdiğini yazmıştır. Gazete ayrıca yeni hükûmetin, Bağdat Paktı'na ait Bağdat'ta bulunan ofisleri kapattığını da bildirmiştir¹⁰². Bağdat Radyosu ise 20 Temmuz'da Tahran'daki Irak Büyükelçisi'nin, İran Dışişleri Bakanlığı'na, Irak Hükûmeti'nin Bağdat Paktı'ndan çekildiğini resmen bildirdiğini ilan etmiştir¹⁰³.

Irak darbesinin uluslararası politika açısından en önemli sonucu Bağdat Paktı'nın yerini Merkezi Antlaşma Teşkilatına (CENTO) bırakması olmuştur¹⁰⁴. Bağdat Paktı Konseyi'nin 23 Ekim 1958'de Ankara'da yaptığı toplantıdan sonra yayınlanan bildiriye, ABD, İngiltere, Türkiye, İran ve Pakistan hükûmetlerinin “mevcut durum” nedeniyle ve “Paktın faaliyetlerinin devamını sağlamak amacıyla teşkilatın merkezinin “geçici olarak” Ankara'ya alınmasına karar verdikleri açıklanmıştır¹⁰⁵.

Nihayet, Irak Hükûmeti 24 Mart 1959'da Bağdat Paktı'ndan resmen ayrıldığını açıklamıştır¹⁰⁶. Bağdat Radyosu, Irak'ın “emperyalizmin son bağı da kopardığını” söylüyordu. Irak Başbakanı General Kasım da yaptığı açıklamada, “Askerî ve saldırgan bir pakta üye olmanın Irak'ın tarafsızlığıyla bağdaşmadığını” bildiriyordu¹⁰⁷.

Irak'ın Bağdat Paktı'ndan çekilmesi, Türkiye'nin Orta Doğu'da Batı'nın isteklerine uygun bir savunma sistemi kurma çalışmalarına da son vermiştir¹⁰⁸. Bu şekilde, paktın Arap dünyasıyla olan tek bağlantısı da kopmuş olmaktadır. Bağdat Paktı'na öldürücü darbe, bizatihi Bağdat'tan gelmiş oluyordu¹⁰⁹. Irak'ın çekilmesinden sonra Bağdat Paktı 19 Ağustos 1959 tarihinde CENTO (Central

101 M. Feridun Bellihsar, “Yeni Gelişmeler Arifesinde”, *Hürriyet*, 4 Ağustos 1958, s. 2.

102 *Tercüman*, 18 Temmuz 1958, s. 5.

103 *Hürriyet*, 21 Temmuz 1958, s. 5.

104 Fırat, Kürkçüoğlu, *age.*, s. 633.

105 Kürkçüoğlu, *age.*, s. 129.

106 Yeşilbursa, *age.*, s. 1326.

107 Kürkçüoğlu, *age.*, s. 129.

108 Ekmelettin İhsanoğlu, “Türkiye ve İslam Konferansı Teşkilatı”, *Yeni Türkiye*, Mart-Nisan 1995, S. 3, Ankara 1995, s. 389.

109 Kürkçüoğlu, *age.*, s. 129-130.

Treaty Organization = Merkezi Antlaşma Teşkilâtı) adını alarak 21 Ağustos'tan itibaren merkezi Ankara olmak üzere çalışmalarına devam etme kararı almış¹¹⁰ ancak Paktın anlaşma metni Bağdat'ta imzalanan şekliyle kalmıştır¹¹¹. Bu teşkilatta Türkiye, İran, Pakistan ve İngiltere müttefik üyeler olarak katılırken ABD, tam bir ortak niteliğini kazanmıştır¹¹².

Aslında bir Amerikan fikri olmasına rağmen, gereksiz bir şekilde Türkiye'nin benimsediği Bağdat Paktı fikri, Orta Doğu'yu kapsayacak savunma sistemi kurmayı amaçlamıştı. Ancak Türk-İngiliz birlikteliği Arapların Türkiye'ye karşı tedirginliğini daha da arttırmış, sonuçta Türkiye'nin bölge ülkelerinden biraz daha uzaklaşmasına ve çok daha fazla Batı'ya bağlanmasına yol açan bir niteliğe dönüşmüştür¹¹³.

Netice itibarıyla, Türkiye'nin Orta Doğu siyasetini Batı ittifakı çerçevesinde tanımlamaya çalışması, bölgedeki tek Arap müttefiki olan Irak'ı da kaybetmesine sebep olmuştur.

Darbe Sonrası Irak

14 Temmuz 1958 tarihinde Irak'ta General Kasım'ın liderliğinde yapılan darbeyle Batı taraftarı monarşik bir rejim yıkılmış ve Arap dünyasının radikal kanadına yeni bir askeri yönetim katılmıştır. Irak darbesi, radikal Arap ülkelerinin lideri Nasır'ın “yeni bir zaferi” oluyordu¹¹⁴.

Yeni hükümet, General Abdülkerim Kasım'ın başını çektiği Hür Subaylar (Ed-Dubbâtü'l-ahrâr) denilen askerî grubun öncülüğünde asker ve sivil üyelerden kuruldu. 1959 ve 1960'ta serbest seçimler ve Komünist Parti'nin yasallaştırılması amacıyla büyük kitle gösterileri düzenlendi. Böylece Orta Doğu'nun başka yerlerinde olduğu gibi Irak'ta da komünist dalga siyasi hayatı etkilemeye başladı. Siyasetçiler; milliyetçiler-Baasçılar ve komünistler şeklinde iki kutba ayrıldı. Başta Irak Türkleri olmak üzere bütün Irak halkı tarafından sevinçle karşılanan bu devrim, kısa bir süre sonra milliyetçi Arapları saf dışı etmiş ve komünistler ile Kürtlerin nüfuzu ve etkisi altına girmiştir¹¹⁵.

110 Albayrak, “Türkiye'nin Orta Doğu Politikaları (1920-1960)”, s. 57.

111 Rifat Uçarol, *Siyasi Tarih (1789-1999)*, 5. Baskı, Filiz Kitabevi, İstanbul 2000, s. 740.

112 Celal Tefvik Karasapan, “Unutulmuş İttifak CENTO”, *Ortadoğu*, S. 125, Eylül 1972, s. 19.

113 Mustafa Bostancı, “Türk-Arap İlişkilerine Etkisi Bakımından Bağdat Paktı”, *Gazi Akademik Bakış*, C VII/S. 13,(2013), s. 182.

114 Kürkcüoğlu, *age.*, s. 123.

115 Marufoğlu, *age.*, s. 606.

Budönemde, 14 Temmuz Irak İhtilali'nin birinci yıl dönümünü münasebetiyle Bağdat'ta yapılacak merasimde Türkiye'nin Bağdat Büyükelçisi Fuat Bayramoğlu'nun riyasetinde bir heyet tarafından temsil edilmesi kararlaştırılmıştır¹¹⁶. Yine Temmuz İhtilali'nin ikinci yıl dönümü münasebetiyle Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel'in, Irak milletine ve Abdülkerim Kasım'a gönderdiği tebrikler için Başbakan Kasım tarafından bir teşekkür tebliği yayınlanmıştır. Tebliğde, minnettarlık ve samimi teşekkürlerden sonra, "İki memleketimiz arasındaki kardeşlik bağlarının devamlı olarak kuvvetlendirilmesi lüzumuna inanıyorum. Irak milleti, Türk milletine karşı büyük hürmet beslemekte ve sulh ve terakki yolunda daha sıkı bir iş birliği ve ileri bir inkişaf arzu etmektedir." denmiştir¹¹⁷.

Darbenin ikinci adamı Arif, bir Nasır hayranıydı ve Irak'ın BAC'a katılmasının hem kendisini hem de yeni rejimin savunması için gerekli olduğunu söyleyen Arap milliyetçi görüşünü paylaşıyordu. Ayrıca "Arap birliği" sloganının kendisine orduda ve diğer kesimlerde önemli bir destek sağladığının farkındaydı¹¹⁸. Önceleri Mısır'a destek arayışında olan Başbakan Yardımcısı Arif, daha sonra BAC ile tam birleşme için açıkça bastırıyordu¹¹⁹.

Abdülkerim Kasım, Abdüsselam Arif ve BAC yanlısı iki kabine üyesini görevden aldı. Bununla da kalmayan Abdülkerim Kasım, Abdüsselam Arif'i, Batı Almanya'ya Irak Büyükelçisi olarak göndererek kendi konumunu güçlendirmiştir. Kasım, Irak ve BAC arasında bir birlik olmasını istemiyordu ve hükümeti bağımsız bir dış politika izliyordu¹²⁰. Ancak ilerleyen günlerde beklenmedik bir gelişme olmuş ve 4 Kasım gecesi Bağdat Radyosu tarafından Albay Abdüsselam Arif'in tevkif edildiği bildirilmiştir. Bu hususta yayınlanan tebliğde, Abdüsselam Arif'in tayin edilmiş olduğu Bonn Büyükelçiliği'nden izinsiz olarak Bağdat'a dönmüş olduğu, bu yüzden tevkif edildiği belirtilmiştir¹²¹.

116 BCA, Fon Kodu: 030.18, Yer No: 153.37.7.

117 BCA, Fon Kodu: 030.01, Yer No: 41.246.2.

118 Tripp, *age.*, s. 152.

119 *Foreign Relations of the United States, 1958-1960, Near East Region; Iraq; Iran; Arabian Peninsula, Volume XII, Washington, D.C.: U.S. Government Printing Office, 1958-1960, 337-338, Memorandum From the Director of Intelligence and Research (Cumming) to Secretary of State Dulles, Washington August 22, 1958.*

120 *Foreign Relations of the United States, 1958-1960, Near East Region; Iraq; Iran; Arabian Peninsula, Volume XII, Washington, D.C.: U.S. Government Printing Office, 1958-1960, 341, Editorial Note.*

121 *Hürriyet*, 5 Kasım 1958, s. 1.

Albay Arif'in Irak'a dönmesiyle birlikte tutuklanması Irak rejimindeki bölünmeyi hızlandırmıştır. Bu olay, Irak'ın kendi içindeki iktidar mücadelesini ateşlemekle kalmamış, aynı zamanda Başkan Nasır'a açık bir meydan okuma olarak da değerlendirilmiştir¹²².

Abdülkerim Kasım İktidarının Sonu

General Kasım, Mısır ile Irak'ın derhal birleşmesini savunan Albay Arif'i tutuklayıp hapsedirdikten sonra 1959 Aralık'ında Musul'da baş gösteren ve bastırılan bir ayaklanma yüzünden Nasır'ı suçladı. 1959 boyunca Iraklı komünistler, Arap birleşme hareketi tarafları karşısında gittikçe güçlendiler. Nasır, bu grubun bütün Araplar için ciddi bir tehlike olduğuna inanıyordu. Kasım, iki tarafı birbirine kırdırarak dört yıl iktidarda kalmayı başardı¹²³.

Kasım, Irak'ın cumhuriyet olduğunu ilan etmiş olsa bile bu ne kendisinin ne de haleflerinin seçim yapılmasına izin verdikleri bir cumhuriyetti. Kasım, önceleri Pan-Arap milliyetçilerine karşı komünist desteğine saklandı ancak komünistler devleti ele geçirecek duruma gelince onlara karşı cephe aldı¹²⁴ ve onları da saf dışı ederek tek başına bir diktatörlük kurmaya çalıştı¹²⁵. 1960 yılı geldiğinde Kasım, artık diktatörlüğe doğru gidiyordu¹²⁶.

General Abdülkerim Kasım, komünistleri kendinden uzaklaştırmak için üzerlerine gitmeye, onları ordudan ve önemli görevlerden ihraç etmeye başladı. Fakat bu önlemleri yeterli bulmayan milliyetçi ve Baasçı subaylar¹²⁷ harekete geçmiş ve 8 Şubat 1963 tarihinde, General Abdüsselam Arif önderliğinde gerçekleştirilen bir askeri darbe ile Abdülkerim Kasım yönetimini devirmişlerdir¹²⁸.

Sonuç

Irak'ta 14 Temmuz 1958'de Abdülkerim Kasım liderliğinde gerçekleştirilen askeri darbe, monarşinin yıkılmasını sağladığı gibi Irak'ın geleceğini de belirsizliğe

122 *Foreign Relations of the United States, 1958-1960, Near East Region; Iraq; Iran; Arabian Peninsula, Volume XII, Washington, D.C.: U.S. Government Printing Office, 1958-1960, 351-352, Memorandum From the Director of Intelligence and Research (Cumming) to Secretary of State Dulles, Washington November 5, 1958.*

123 Mansfield, *age.*, s. 160.

124 Cleveland, *age.*, s. 364.

125 Arı, *age.*, s. 275.

126 Cleveland, *age.*, s. 364-365.

127 Sluglett, Sluglett, *agm.*, s. 96.

128 Marufoğlu, *age.*, s. 607.

sürüklemiştir. Bu darbe aynı zamanda Orta Doğu'da da önemli değişikliklere yol açmıştır. Darbe, Bağdat Paktı'na karşı çıkan Mısır liderliğindeki Arap Bloğu'nun lehine sonuçlar doğurmuştur. Zira bu darbe, Orta Doğu'daki Batı karşıtı unsurları güçlendirmiştir. Ayrıca Irak'taki rejim değişikliğiyle hem Batı karşıtı Arap kampına yeni ve önemli bir katılım sağlanmış, hem de Batı savunma sisteminin Orta Doğu'daki uzantısı niteliğindeki Bağdat Paktı'nın Arap dünyasıyla olan bağı da kopmuştur.

Türkiye ise darbe karşısında başlangıçta sert bir politika izlemiştir. Darbeden üç gün sonra Dışişleri Bakanı Zorlu, kendilerine göre yeni bir Irak hükûmetinin söz konusu olmadığını, tek meşru hükûmetin de Kral Hüseyin'in yönetimi altındaki Irak-Ürdün Federasyonu olduğunu söylemiştir. Ayrıca Irak'taki darbeden rahatsız olan Türk hükûmeti ciddi olarak askerî müdahale olasılığı üzerinde durmuştur. Zorlu'nun bu konudaki önerisini Bayar ve Menderes onaylamışlardı. Ancak böyle bir müdahalenin Irak halkını yeni rejimin çevresinde kenetleyeceğini, yeni Irak Hükûmeti'ni Mısır ve SSCB'ye yaklaştıracığını ve SSCB'nin müdahalesine yol açabileceğini düşünen ABD ve İngiltere, Türkiye'yi Irak'a karşı hareketsiz kalması için uyarılmışlar, Türkiye de müdahale düşüncesinden vazgeçmiştir. Nihayet, ABD ve öteki Batılı devletlerin Irak'taki yeni yönetime karşı yumuşak bir politika benimsemeleri üzerine, Türkiye de tutumunu yumuşatmış ve 31 Temmuz 1958'de Irak'taki yeni yönetimi resmen tanımıştır.

Irak darbesinin uluslararası siyaset açısından belki de en önemli sonucu, Bağdat Paktı'nın yerini Merkezi Antlaşma Teşkilatı'na (CENTO) bırakması olmuştur. Irak'taki yeni yönetim, başlangıçta Batılı devletlerle ilişkilerini bozmamaya özen göstermiş ve Bağdat Paktı'ndan hemen çekilmemiştir. Bununla birlikte önceleri pakta karşı ilgisiz bir tutum sergilemiş, ülkede denetimi tam olarak sağladıktan sonra pakttan ayrıldığını açıklamıştır.

Batılı devletlerin Irak darbesi karşısındaki tutumuna gelince, bölgede geniş sermayeleri olduğu ve buralara maddi menfaatlerle bağlı buldukları için olaya petrol penceresinden bakmışlar, Irak petrolünü kaybetmek istememişlerdir. Yeni Bağdat rejiminin Batı ile iş birliği yapmaya hazır olduğu, petrol anlaşmalarına riayet edeceği ve Komünizmle ilgisi olmadığı hususundaki garantileri de Batı'nın endişelerini hafifletmiştir. Neticede Batı Bloğu yeni Irak yönetimi ile anlaşma yoluna gitmiş ve Irak Cumhuriyeti'ni kısa bir süre içinde tanımıştır.

1958 Irak darbesi, Orta Doğu'daki darbelerin ne ilki ne de sonuncusu olmuştur. Irak darbesinin mimarı Abdülkerim Kasım, Irak'ta cumhuriyeti ilan etmiş

olsa bile bu uygulamaya geçmemiş, sadece isimde kalmıştır. Batı karşıtı Arap devletlerinin ve eski Irak yönetiminden muzdarip halkın desteğini alarak idareyi ele almasına rağmen Kasım, tek başına bir diktatörlük kurmaya çalışmış ancak Irak halkının beklentilerini karşılamak hususunda başarısız olmuştur. Böyle olunca da yönetimde uzun süre tutunması mümkün olmamış ve yine bir askerî darbeye iktidardan uzaklaştırılmıştır.

Kaynaklar**Başbakanlık Cumhuriyet ve Amerikan Ulusal Arşiv Belgeleri**

BCA, Fon Kodu: 030.18, Yer No: 153. 37.7.

BCA, Fon Kodu: 030. 01, Yer No: 41. 246. 2.

Foreign Relations of the United States, 1958-1960, Near East Region; Iraq; Iran; Arabian Peninsula, Volume XII, Washington, D.C.: U.S. Government Printing Office, 1958-1960, 308-309, Briefing Notes by Director of Central Intelligence Dulles, Washington July 14, 1958.

Foreign Relations of the United States, 1958-1960, Near East Region; Iraq; Iran; Arabian Peninsula, Volume XII, Washington, D.C.: U.S. Government Printing Office, 1958-1960, 322-323, Memorandum From Harold W. Glidden of the Division of Research and Analysis for Near East, South Asia, and Africa to the Director of Intelligence and Research (Cumming) Washington July 16, 1958.

Foreign Relations of the United States, 1958-1960, Near East Region; Iraq; Iran; Arabian Peninsula, Volume XII, Washington, D.C.: U.S. Government Printing Office, 1958-1960, 324-325, Memorandum From the Director of Intelligence and Research (Cumming) to the Under Secretary of State (Herter), Washington July 17, 1958.

Foreign Relations of the United States, 1958-1960, Near East Region; Iraq; Iran; Arabian Peninsula, Volume XII, Washington, D.C.: U.S. Government Printing Office, 1958-1960, 327-328, Telegram From the Embassy in Iraq to the Department of State Baghdad July 19, 1958.

Foreign Relations of the United States, 1958-1960, Near East Region; Iraq; Iran; Arabian Peninsula, Volume XII, Washington, D.C.: U.S. Government Printing Office, 1958-1960, 330, Memorandum From the Director of Intelligence and Research (Cumming), to the Counselor(Reinhardt) Washington July 20, 1958.

Foreign Relations of the United States, 1958-1960, Near East Region; Iraq; Iran; Arabian Peninsula, Volume XII, Washington, D.C.: U.S. Government Printing Office, 1958-1960, 336-337, Memorandum From the Director of Intelligence and Research (Cumming), to the Secretary of Dulles, Washington August 22, 1958.

Foreign Relations of the United States, 1958-1960, Near East Region; Iraq; Iran; Arabian Peninsula, Volume XII, Washington, D.C.: U.S. Government Printing

Office, 1958-1960, 341, Editorial Note.

Foreign Relations of the United States, 1958-1960, Near East Region; Iraq; Iran; Arabian Peninsula, Volume XII, Washington, D.C.: U.S. Government Printing Office, 1958-1960, 351-352, Memorandum From the Director of Intelligence and Research (Cumming) to Secretary of State Dulles, Washington November 5, 1958.

Gazeteler

Cumhuriyet

Hürriyet

Milliyet

Tercüman

Ulus

Telif ve Tetkik Eserler

“Kanayan Orta Şark” (İsimsiz Makale), *Cumhuriyet*, 20 Temmuz 1958, s. 1-5.

Acar, İrfan C. *Lübnan Bunalımı ve Filistin Sorunu*, TTK Basımevi, Ankara 1989.

Albayrak, Mustafa, “Türkiye’nin Orta Doğu Politikaları (1920-1960)”, *Fırat Üniversitesi Orta Doğu Araştırmaları Dergisi*, C III/ S. 2, Elazığ 2005, s. 1-63.

Arı, Tayyar, *Geçmişten Günümüze Orta Doğu, Savaş, Siyaset ve Diplomasi*, Mkm Yayıncılık, Bursa 2008.

Armaoğlu, Fahir, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, C I-II, Arkim Yayınevi, İstanbul.

Bağcı, Hüseyin *Türk Dış Politikasında 1950’li Yıllar*, Metu Pres Yayınları, 2. Baskı, Ağustos 2001.

Bellihisar, M. Feridun “Orta Şark Kazanı”, *Hürriyet*, 21 Temmuz 1958, s. 2.

Bellihisar, M. Feridun, “Yeni Gelişmeler Arifesinde”, *Hürriyet*, 4 Ağustos 1958, s. 2.

Bostancı, Mustafa, “Türk-Arap İlişkilerine Etkisi Bakımından Bağdat Paktı”, *Gazi Akademik Bakış*, C VII/S. 13, 2013, s. 171-184.

Bozkurt, Abdülgani “Monarşiden Cumhuriyete: 1958 Irak Darbesi”, *Ortadoğu Analiz*, Eylül-Ekim 2016, C VIII/S. 76, s. 40-42.

Bugünkü Irak, Irak Büyükelçiliği Kültür Ataşeliği, TTK Basımevi, Ankara 1957.

Cleveland, William L., *Modern Ortadoğu Tarihi*, Türkçesi: Mehmet Harmancı, Agora Kitaplığı, İstanbul 2008.

Cleveland, William L., *Modern Ortadoğu Tarihi*, Türkçesi: Mehmet Harmancı, Agora Kitaplığı, İstanbul 2008.

Dedeoğlu, Beril; “Türkiye-İrak İlişkileri: “Doğu”-“Batı” Eksenini ve Değişkenler”, *Civitas Gentium*, 1:1 (2011), s. 11-32.

Erdoğan, Akkan, *DİA*, “İrak (Fiziki ve Beşerî Coğrafya)”, C XIX, s. 83-85.

Esmir, Ahmet Şükrü, “Orta Doğu Buhranı”, *Ulus*, 18 Temmuz 1958, s. 3.

Et-Tâlib, İmâdüddin Halîl *DİA*, “İrak (Başlangıçtan Osmanlı Dönemine Kadar)”, C XIX, s. 87-91.

Fırat, Melek; Kürkcüoğlu, Ömer, “Orta Doğuyla İlişkiler”, *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşı'ndan Bugüne Olgular, Belgeler ve Yorumlar*, Ed. Baskın Oran, C. I, İletişim Yayınları, İstanbul 2008, s. 615-634.

Gözenç, Selami; Günal, Nurten; Özdemir, Yasemin, *Ortadoğu “Güneybatı Asya” Ülkeler Coğrafyası*, Der Yayın, 2006.

Günaltay, Mehmet Şemsettin, *İslam Öncesi Arap Tarihi*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2006.

İrak Cumhuriyeti Büyükelçiliği, Ankara 1961.

İhsanoğlu, Ekmelettin, “Türkiye ve İslam Konferansı Teşkilatı”, *Yeni Türkiye*, Mart-Nisan 1995, Yıl: 1, S. 3, Ankara 1995, s. 389.

Kaflı, Kadircan, “Bağdat Kasırgası”, *Tercüman*, 19 Temmuz 1958, s. 2.

Karaosmanoğlu, Yakup Kadri, “İrak Hadiseleri Dolayısıyla”, *Ulus*, 17 Temmuz 1958, s. 1-3.

Karasapan, Celal Tevfik, “Unutulmuş İttifak CENTO”, *Ortadoğu*, Yıl:12, S. 125, Eylül 1972, s. 15-26.

Kürkcüoğlu, Ömer E. *Türkiye'nin Arap Ortadoğu'suna Karşı Politikası (1945-1970)*, AÜ. Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara 1972.

Lewis, Bernard, *Ortadoğu- İki Bin Yıllık Ortadoğu Tarihi-*, Çeviri, Selen Y. Kölay, Arkadaş Yayınevi, Ankara 2009.

Mansfield, Peter, *Osmanlı Sonrası Türkiye ve Arap Dünyası*, Türkçesi: Nuran Ülken, Sander Yayınları, İstanbul 1975.

Marufoğlu, Sinan, “Irak Türkleri”, *Türkler*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, C XX, s. 603-610.

Osmanlı Döneminde Irak, plan, fotoğraf ve belgelerle, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, İstanbul 2006.

Özey, Ramazan, *Dünya Denkleminde Ortadoğu “Ülkeler-İnsanlar-Sorunlar”*, Öz Eğitim Yayınları, İstanbul 1996.

Records of Iraq 1914-1966, Volume 12: 1956-1958, Advisory Editor: Alen de L. Rush, Research Editor: Jane Priestland, Archive Editions, 2001.

Sablier, Edouard, “Irak’a bir kuşbakışı”, *Hürriyet*, 25 Temmuz 1958, s. 2.

Safa, Peyami, “Irak’taki Hükümet Darbesi”, *Milliyet*, 15 Temmuz 1958, s. 2.

Semih, Adnan “Irak İhtilali ve Sebepleri”, *Hürriyet*, 15 Temmuz 1958, s. 3.

Sluglett, Marion Farouk; Sluglett, Peter, “Irak, Tarih-Son Dönem-”, *DİA*, C XIX, s. 94-99.

Tepedelenlioğlu, Nizamettin Nazif, “Bağdat Darbesi”, *Hürriyet*, 15 Temmuz 1958, s. 2.

Tepedelenlioğlu, Nizamettin Nazif, “Bağdat Esrarı”, *Hürriyet*, 18 Temmuz 1958, s. 2.

Tripp, Charles, *A History of Iraq*, Cambridge University Press, USA.

Uçarol, Rifat, *Siyasi Tarih (1789-1999)*, 5. Baskı, Filiz Kitabevi, İstanbul 2000.

Yeşilbursa, Behçet Kemal, “Geçmişten Günümüze Irak Meselesi”, *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, C XXIX, Özel Sayı II, Temmuz, 2009, s. 1315-1343.

